

УДК 784.1:78.071.1(477)"18"

Мартинюк Т. В.

НАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ ХОРОВОЇ МУЗИКИ МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА

У статті розглядається національна своєрідність хорової музики Миколи Леонтовича, виявляється тісний зв'язок композиторської діяльності з багатою народнопісенною культурою України, висвітлюються новаторські підходи композитора щодо втілення фольклору в українській музиці, відстежуються вплив митця на розвиток жанру хорової мініатюри та розширення стилістики хорових творів.

Ключові слова: народнопісенна культура України, хоровий стиль Миколи Леонтовича, жанр хорової мініатюри.

Творча спадщина Миколи Леонтовича виявляє тісний зв'язок з багатою народнопісенною культурою України. В процесі створення хорових творів, М.Д.Леонтович опрацьовував широке коло фольклорних першоджерел, опублікованих в численних нотних збірниках. Вони були укладені та систематизовані такими відомими вченими етномузикологами та композиторами як Я.Бігдай, І.Демченко, П.Демуцький, К.Квітка, О.Конощанко, О.Кошиць, М. Остапович, К.Поліщук, І.Сениця, К.Стеценко.

Висококультурне родинне середовище, вивчення багатовікових традицій національної музичної культури, активна фольклорно-етнографічна діяльність, навчання у відомих музикантів-педагогів сприяли формуванню художнього світогляду М.Д.Леонтовича. Яскравою рисою його творчої індивідуальності була велика любов до української музично-пісенної спадщини.

В наукових працях українських вчених висвітлюється широке коло проблем, спрямованих на усвідомлення феномена творчості М.Д.Леонтовича. Предметом наукового розгляду стало простеження впливу фольклорного середовища як важливого чинника композиторського стилю (В.Іванов, А.Іваницький та ін.), виявлення художньо-образного змісту і структурно-композиційних особливостей хорових творів (П.Козицький, М.Грінченко, В.Дяченко, І.Ляшенко), аналіз гармонічної мови та прийомів поліфонічного викладу (Н.Горюхіна, Н.Герасимова-Персидська, розкриття жанрових витоків).

В Подільській духовній семінарії – значному культурно-освітньому центрі з багатолітніми фольклорно-етнографічними традиціями М.Д.Леонтович розпочав записувати зразки пісенного фольклору в містах і селах рідного краю. Вони надихнули композитора на створення хорових творів, які вражали сучасників художньою досконалістю і стали окрасою національного музичного мистецтва.

Початковий етап фольклористичної діяльності М.Д.Леонтовича пов'язаний із записами народних пісень, які майбутній композитор здійснював під час літніх семінарських канікул в селі Білоусівці поблизу Тульчина, в якому з 1895 року проживали його батьки. Як зазначається у спогадах І.Годзівського, саме в Білоусівці М.Леонтович записав на ярмарку від лірника Почаївську думу «Ой зійшла зоря вечорова».

У семінарські роки М.Леонтович створює такі твори як «Ой з-за гори кам'яної», «Мала мати одну дочку», «Ой піду я в ліс по дрова», «Ой розвився», «Піду в садочок» та інші.

Творчий доробок М.Леонтовича раннього періоду увійшов до «Першої збірки пісень з Поділля», яка була укладена, коли композитор працював учителем у селі Чукові. Збірник, який залишився неопублікованим, містив такі твори: «Зашуміла ліщинонька», «Чогось милий затужив», «Ой піду я лугом», «Піду в садочок», «Ой, гай, мати», «Ой послала мене мати», «Ой з-за гори кам'яної».

У Чукові композитор розпочав роботу над «Другою збіркою пісень з Поділля». До неї увійшло десять пісень: «Ой від саду», «За нашою слободою», «Сивий голубочку сидить на дубочку», «Гаю, гаю, зелен розмаю», «При долині, при охоті», «Закувала зозуленька», «Ой на горі виноград», «Летіла зозуля, летіла куючи», «Ой сів та й поїхав», «Ой час – пора до куреня». Ця збірка була опублікована в 1903 році у Києві і присвячена М.В.Лисенку.

Музична спадщина М.Д.Леонтовича переважно охоплює хорові твори, створені на основі народних пісенних першоджерел, хорові поеми на вірші українських поетів, духовні хорові композиції, незакінчену оперу «На русалчин Великдень».

Музичний талант М.Д.Леонтовича розкрився найбільш яскраво в хорових творах, які ґрунтуються на переосмисленні композитором неповторної української пісенно-поетичної творчості. Поряд з обробками народних пісень (які композитор створював ще й з навчальною метою) значний масив творчого доробку М.Д.Леонтовича становлять оригінальні хорові твори, які відбивають неосяжний образний світ і жанрове різноманіття народної музично-пісенної спадщини.

Хорова творчість М.Д.Леонтовича стала своєрідною енциклопедією національної музичної стилістики. Хоровий стиль композитора зазнав значної еволюції. М.Д.Леонтович упродовж багатьох років відпрацьовував різні варіанти творів, здійснював розмаїті редакції, які були спрямовані на поглиблення змісту та динамізацію музичного викладу.

Ранній період хорової творчості М.Д.Леонтовича виявляє окремі риси художнього методу композитора, які в подальшому визначають самобутній музичний стиль видатного майстра. Ранні твори М.Д.Леонтовича віддзеркалюють тогочасний рівень художнього світогляду та мистецької практики в галузі опрацювання музичного фольклору. Спираючись на усталені традиції гармонізації народних пісень, М.Д.Леонтович прагне в своїх творах рельєфно окреслити основну мелодичну лінію та відтворити в загальних рисах музично-поетичний образ.

Новаторство музичного стилю М.Д.Леонтовича виявляється найбільш яскраво у нових принципах втілення фольклору в галузі хорової музики. Музична творчість композитора мала своїм підґрунтям нову методологічну концепцію, згідно з якою фольклорне першоджерело виступало як висхідний матеріал для створення образної характеристики пісні. Художнє опрацювання народної пісні передбачає виявлення її автентичного змісту та жанрової специфіки. Її первісний зміст може переосмислюватися і набувати в процесі еволюції нових рис. Семантична багатозначність народних музично-поетичних образів створює підґрунтя для різного їх трактування в творчості композитора. Композиторське бачення музично-пісенних першоджерел може відрізнитися від того, яке існує в фольклорному середовищі, і найяскравішим втіленням цієї тенденції є хорова творчість М.Д.Леонтовича.

Музична спадщина М.Д.Леонтовича стала вагомим внеском у розвиток жанру хорової мініатюри. В композиторському доробку М.Д.Леонтовича представлені твори, в яких розробляється один-єдиний образ (наприклад, «Щедрик») або система образів. Неповторною є образна композиція багатьох хорових творів М.Д.Леонтовича, таких як «Ой з-за гори кам'яної», «Мала мати одну дочку», «Козака несуть», «Піють півні», «Пряля» та ін. В них ми бачимо послідовне розгортання музичної думки, або контрастне співставлення художніх образів.

Вони відтворюють певні емоційні стани і утворюють драматургічно виправданий монотематичний цикл – принципово новий різновид варіаційної форми, який є новаторським за своєю суттю. В цих музичних композиціях, кожна з яких відтворює окремий художній світ, найбільш яскраво розкривається національна своєрідність хорового стилю М.Д.Леонтовича.

Новаторський підхід М.Д.Леонтовича в галузі художньої обробки української народної пісні вже на початку ХХ ст. привернув увагу багатьох музикознавців. Розкриваючи сутність хорового стилю М.Д.Леонтовича, професор І.І.Гулеско наголошує на новаторському підході

композитора до фольклорного матеріалу. Його визначальними рисами є системність і комплексність, які простежуються на таких рівнях [3]:

- на жанрово-стильовому: від ідеї – змісту – образності – до концепції, жанру;
- на рівні композиційному: форма – прийом розвитку – варіантний принцип розвитку тематизму – елементи діалогізації – театралізації (двоплановість);
- на рівні інтонаційно-семантичному: де варіантність виступає як система виразних засобів всередині самої форми – змісту, проростаючи ладо-гармонічними, ритмічними, темброво-регистровими, фактурними, остінатно-семантичними рівнями-знаками.

В жанровій класифікації хорової музики твори малих форм привертають увагу композиторів можливістю камернізації художнього викладу, здатністю до втілення високих ідей, широкою палітрою інновацій і відтінків. Музична творчість М.Д.Леонтовича органічно вписується в контекст української музичної культури, в якій хорове мистецтво упродовж віків відносилось до найважливіших пріоритетів їх розвитку.

У другій половині XVIII ст. українськими композиторами були створені високохудожні зразки малих форм хорової музики – це духовні твори для хору М.Березовського, Д.Бортнянського і А.Веделя. Визначальними рисами хорової музики цього періоду є провідне значення духовної тематики, використання канонічних текстів і богослужбове призначення творів малих форм.

На зламі XIX-XX ст. ст. настає новий етап в розвитку жанру хорової мініатюри. Він пов'язаний з творчістю фундатора української композиторської школи М.В.Лисенка та цілої плеяди композиторів, серед яких С.Воробкевич, М.Леонтович, К.Стеценко, Я.Степовий, А.Кошиць. Жанр хорової мініатюри набуває в цей час небувалого розквіту.

В цій сфері хорової творчості виразно окреслюється національна своєрідність українського музичного мистецтва, простежується глибокий інтерес до народних пісенних витоків та багатівкових традицій церковної хорової музики, розкривається у всій своїй повноті духовний світ людини.

Висвітлюючи тенденції розвитку жанру хорової мініатюри в українській музиці, М.Варакута пропонує їх внутрішню жанрову кваліфікацію, яка охоплює такі її різновиди як духовна, фольклорна і програмна.

Своєрідність музичного стилю М.Д.Леонтовича яскраво розкривається в хоровому творі «Смерть». Він став лебединою піснею М.Д.Леонтовича. За своїм сюжетом та інтонаційною будовою цей твір відомий у фольклорному середовищі як пісня-гра. Композитор переосмислює первісні народнопісенні образи і надає їм нових рис. Використовуючи різні прийоми фактурного викладу, зокрема такі як хорові педалі, виразні підголоски в різних голосах, які виявляють спорідненість з мистецтвом лірників, М.Д.Леонтович створює образ народного музиканта.

Система музично-виразальних засобів твору, прийоми хорової інструментовки спрямовані на втілення художньої концепції композитора. Виклад музичної теми приспіву «Діти мої, квіти мої, не пустите смерті та не дайте мені вмерти» в партії чоловічих голосів доповнює палітру барв композитора, спрямованої на втілення трагічного образу митця. Цей твір композитор почав розучувати зі своїм хором у грудні 1920 року. Його перше виконання здійснила Тульчинська хорова капела після загибелі М.Д.Леонтовича на вечорі його пам'яті. За спогадами сучасників, твір одразу набув певного автобіографічного забарвлення.

Художня еволюція М.Д.Леонтовича в останні роки життя виявляє тенденцію до розширення жанрової палітри творчості. Так народжуються цілком оригінальні хорові твори, такі як «Льодолом» та «Літні тони» на вірші М.Вороного та «Моя пісня» на вірші К.Білиловського. Важливим джерелом збагачення хорового стилю композитора стала літературна творчість відомих українських поетів початку XX століття. Надзвичайно близькою світовідчуттю композитора стала поезія визначного митця Григорія Чупринки. Мистецтвознавці наголошують на генетичній спорідненості творчості композитора Миколи Леонтовича і поета Григорія Чупринки. Вони майже одночасно прийшли у цей світ: М.Леонтович народився у грудні 1877 року, Г.Чупринка у листопаді 1879 року. Життя обох митців обірвалося трагічно у 1921 році.

Твори Григорія Чупринки вразили М.Д.Леонтовича витонченим поетичним звукописом, мелодичним багатством ритмів, дзвінким переливом тонів. Створені на вірші Григорія Чупринки хорові твори «Льодолом», «Літні тони» є надзвичайно гармонічними за своїм образним змістом, інтонаційно-тематичним розвитком та глибоким психологізмом а також новаторськими за своїм образним змістом і музичною стилістикою. В цих творах виразно простежується тенденція до оновлення музичної мови, збагачення хорової фактури та використання широкої палітри динамічних засобів і прийомів хорової інструментовки.

Хорові твори М.Д.Леонтовича на вірші Г.Чупринки віддзеркалюють духовні пошуки значної частини української інтелігенції початку ХХ століття, пов'язані з процесами відродження національної свідомої культури.

В творчій діяльності обох митців спостерігається постійне тяжіння до фольклорних музично-пісенних та літературних першоджерел. Разом з тим художня естетика М.Д.Леонтовича і Г.Чупринки зазнала впливу імпресіонізму з його новітніми образно-стильовими течіями. Ці та інші твори М.Д.Леонтовича є своєрідною енциклопедією національної музичної хорової стилістики.

У своїх спогадах про заняття з М.Д.Леонтовичем Б.Л.Яворський писав, що він панічно боявся «вільного» поводження з текстом: повторень, дроблень, неодноразово виголошеного тексту, введення чужих слів («Гей» тощо), співу із закритим ротом, «інструментальних» прийомів, витриманих звуків, імітацій, остинатних повторень, сосенутних послідовностей («гами») тощо [6].

В праці «М.Леонтович і українська народна пісня» С.Орфеев наводить припущення про те, що композитор висловлював Б.Яворському свої сумніви щодо правомірності введення імітаційної поліфонії, зважаючи на її відсутність в самих народних піснях [2].

У процесі занять М.Д.Леонтовича з Б.Л.Яворським було створено низку хорових творів, серед яких «Мала мати одну дочку», «Чумак», «Під стежкою», «Піють півні», «Щедрик». Історія виникнення знаменитого «Щедрика» віддзеркалює особливості творчого процесу композитора. Художня концепція цього твору була визначена Б.Л.Яворським. Вченим було запропоновано композиційний план і основні принципи обробки української народної пісні, які містили такі основні положення: написати хоровий твір на тему з фольклористичної збірки Рубця; виявити остинатність народної мелодії; здійснити проведення основного інтонаційного зерна по всіх голосах; використати хорові педалі у всіх голосах; зробити мелодичні видозміни мотиву; створити цілісну музичну структуру, яка б не мала ознак куплетності, тощо.

Спогади сучасників дозволяють відтворити історію створення «Щедрика». Розроблена Б.Л.Яворським методологічна концепція цього твору передбачала недоторканість основного інтонаційно-тематичного зерна та його розгортання в контексті багатоголосної музичної фактури. Ця концепція була геніально втілена видатним художником М.Д.Леонтовичем [6].

Геніальний «Щедрик» з'являється в творчому доробку композитора у 1914 році. 25 грудня 1916р. на Різдво в Київському університеті відбулося прем'єрне виконання цього твору колективом під орудою О.А.Кошиця. Воно стало справжнім потрясінням для київської спільноти і викликало великий інтерес до творчості композитора.

Українське національно-культурне відродження в Україні сприяло активізації руху за автономію української православної церкви. Це знайшло відбиток в документах Всеукраїнського Православного Церковного Собору, який відбувався в жовтні 1917 року. Видатні композитори того часу К.Стеценко, О.Кошиць, М.Леонтович звертаються до оновлення церковної музики.

Творчий доробок М.Д.Леонтовича в цей період збагачується новими духовними творами: «На воскресіння Христа», «Подячний молебень», «Хваліте ім'я Господнє», «Світе тихий», «Нині отпущаєми» та ін. Етапним витком у розвитку української духовної музики стала його «Літургія», яку композитор завершив у лютому 1919 року. Духовна музика М.Д.Леонтовича відзначається яскравою національною своєрідністю, що є результатом творчого переосмислення фольклорних першоджерел.

Перше виконання «Літургії» М.Д.Леонтовича відбулося 22 травня 1919 року у Миколаївському соборі в Печерську. Твір прозвучав з нагоди визначної події в історії Української Автокефальної Церкви – заснування першої української парафії.

Особливості поширення й еволюції народного пісенного мистецтва у сучасному світі приводять до нівелювання їх неповторних рис. Художньо-образний зміст народних пісенних зразків зберігається у первозданному варіанті лише у природному фольклорному середовищі. Саме М.Леонтовичу завдяки непересічному таланту, життєвому і мистецькому досвіду вдалось, не спотворивши, зберегти специфічну народну мелодику, розкрити та гармонічно збагатити художні образи народних пісень у всій повноті.

Список використаних джерел

1. Горюхина Н.А. Методика анализа национального стиля / Н.А.Горюхина //Очерки по вопросам музыкального стиля и формы. – К. : Музична Україна, 1985. – С. 81-100.
2. Горюхина Н.А. Основные черты украинской хоровой классической музыки и их развитие в хоровом творчестве советских украинских композиторов / Н.А.Горюхина // Дис. канд. искусствоведения. – Киев. гос. консерватория. – К., 1956. – 343 с.
3. Гулеско І.І. Національний хоровий стиль / І.І.Гулеско // Навчальний посібник. – Харків : ХДК. 1994. – 108 с.
4. Мартинюк Т.В. Перехідні епохи в історії української музичної культури / Т.В.Мартинюк. – К.: Логос, 1997. – 190 с.
5. Маценко Павло. Нариси з історії української церковної музики / П.Маценко. – К. : Музична Україна, 1994. – 152 с.
6. Микола Леонтович. Спогади. Листи. Матеріали. / Упоряд. В.Ф. Іванов. – К. : Музична Україна, 1982. – 238 с.
7. Пархоменко Л.О. Українська хорова п'єса / Л.О.Пархоменко // Типологія, тематизм, композиція. – К.: Музична Україна, 1979. – 286 с.
8. Корольюк Н.І. Корифеї української хорової культури ХХ століття / Н.І.Корольюк. – К.: Музична Україна, 1994. – 288 с.
9. Лашенко А.П. Проблеми дослідження вітчизняної хорової культури / А.П.Лашенко // Українське музикознавство. Вип. 28. – К. : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 1998. – С.13-24.

National originality of choral music of Mykola Leontovych is examined In the article, close connection of composer's activity appears with the rich folk song culture of Ukraine, innovative approaches of composer are illuminated in relation to embodiment of folklore in Ukrainian music, watched influence of artist on development of genre of choral miniature and expansion of style of choral works.

Key words: *folk song culture of Ukraine, choral style of Mykola Leontovych, genre of choral miniature.*

УДК 37.091.12.011.3-051:78:004

Олійник В. Ф.

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті порушується проблема мотивації вчителів музики загальноосвітніх шкіл до використання інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному процесі.

Ключові слова: *комп'ютер, комп'ютерні технології, навчальний процес, Інтернет, мотивація.*

Ще донедавна у вищих мистецьких навчальних закладах при підготовці вчителів музики вся увага, в основному, була зосереджена на вокально-хоровій та диригентській роботі. Це пов'язувалося з особливостями уроку музики, де центральне місце відводилося хоровому